

Sisekaitseakadeemia
Piirivalvekolledž

Rene Radala

PIIRIVALVE JÄLJEKOERTE ARENG JA TULEMUSTE
ANALÜÜS
Lõputöö

Juhendaja:
Jüri Pajusoo, MA

Tallinn 2008

ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Kolledž: Piirivalvekolledž	Kuu ja aasta: aprill 2008
Töö pealkiri: Piirivalve jäljekoerte areng ja tulemuste analüüs	
Töö autor: Rene Radala	allkiri:
<p>Käesolev lõputöö on esitatud 42 leheküljel. Viidatud allikate nimekirja kuulub 13 nimetust. Töös on esitatud 4 tabelit. Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ja resümees on esitatud inglise keeles.</p> <p>Lõputöö probleemiks on : kuidas on erinevad faktorid mõjutanud piirivalve jäljekoerte taset ja kas seda on võimalik tõsta?</p> <p>Töö eesmärgiks on saada vastus koeramaterjali hankimise ja nende omadustest tulenevate koolitusvõtete mõjust jäljekoerte kvaliteedi kasvule ning hinnata katsete, võistluste rolli koolitustaseme tõstjana.</p> <p>Töö uurimisobjektiks on piirivalve jäljekoerad ja nende juhid.</p> <p>Uurimisaineks on piirivalve jäljekoerte arengut mõjutanud faktorid.</p> <p>Töö eesmärgidesaavutamiseks uuriti, mis tõugu ja kust hangitud koeri kasutati jäljekoertena piirivalves, võrreldi jäljekoerajuhtide ja nende koerte koolituse ülesehitust, vaadeldi jäljekoolituse meetodeid ja võtteid, ning analüüsiti jäljekoerte tulemuslikkust läbi katsete ja võistluste</p> <p>Töö põhjal võib väita, et aretustegevus ei tasu ära ja piirivalve peaks ostma kõik koerad väljastpoolt sisse. Tõuna jääb kasutusele saksa lambakoer (tööliinidest). Koolituse ülesehitus on muutunud koera arengut rohkem arvetavamaks. Jäljekoolituse meetodid on muutunud, kuid võiksid kaasajastuda kiiremini. Kvalifikatsioonikatsete motiveerivat mõju peab kasutama jäljekoerte taseme tõstmiseks. Võistlusi tuleb jätkata koerajuhtide motivatsioonifaktorina ja jäljekoerte taseme indikaatorina. Töö uudsus ja aktuaalsus seisneb selles, et piirivalve jäljekoerte temaatika ei ole leidnud senini kajastamist. Tagasivaate tegemine on oluline mõistmaks toimunud protsesse ja nende põhjuseid.</p>	
Võtmesõnad : Teenistusoerad, koolitus, jäljekoolitus, kvalifikatsioonikatsed.	
Keywords : Servicedogs, edication, tracing, exam.	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia piirivalvekolledž	
Kaitsmisele lubatud:	
Juhendaja:	allkiri:

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. PIIRIVALVEKOERTE KOOLITUSE AJALUGU 1992-2008	6
2. PIIRIVALVEKOERAD	9
2.1 Tõud	9
2.2 Aretus	10
3. KOERAJUHTIDE PÕHI- JA TÄIENDKURSUSED	14
4. JÄLJEKOOLITUSMEETODID	22
5. KATSED JA VÕISTLUSED	32
KOKKUVÕTE	39
SUMMARY	41
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	42

SISSEJUHATUS

Piirivalve taasloomisest on möödunud 18 aastat. Sündmused on olnud tormilised ja tollal tehtud otsused mõjutavad ka tänapäeval toimuvat. Piirivalves on viimaste aastate jooksul läbi viidud olulisi reforme ja suuremad neist on veel ees. Ühendamine politseiga saab olema uue algus, mis võib lõpetada piirivalve toimimise sellisena, nagu teda siiani tunti.

Piirivalve koerte koolitus on läbinud samasuguse tee kui piirivalve ise. Algusaastate hoogne areng on asendunud stabiilsusega, kuid tendents liita sarnaste asutuste tegevus on juba realiseerunud. Neeme Piirivalvekoerte Kooli liitmine Sisekaitseakadeemia Teenistuskooerte Koolituskeskusega on fakt ja sellega on eraldiseisva piirivalvekoerte koolituse ajajärk möödas. Piirivalve ja politsei ühise koertekoolitus keskuse loomine on võimaliku ühisasutuse toimimise miniatuurne mudel.

Piirivalve jäljekoerte efektiivsus sõltub paljudest faktoritest, koeramaterjali omadused ja koolituse kvaliteet on määravaimad. Koolituse ülesanne on toetada tegevust piiril valmistades koeri kaasajastatult teenistuseks. Senine jäljekoerte kasutamine toimkondade koosseisus on muutumas. Koostöö politseiga esitab samuti uusi nõudmisi. Koera julgestamisomadused ja koerajuhi oskus neid kasutada, ning jälitustegevus asulates on arendamist vajavad alad.

Lõputöö probleemiks on : kuidas on erinevad faktorid mõjutanud piirivalve jäljekoerte taset ja kas seda on võimalik tõsta?

Töö eesmärgiks on saada vastus koeramaterjali hankimise ja nende omadustest tulenevate koolitusvõtete mõjust jäljekoerte kvaliteedi kasvule ning hinnata katsete, võistluste rolli koolitustaseme tõstjana.

Töö uurimisobjektiks on piirivalve jäljekoerad ja nende juhid.

Uurimisaineks on piirivalve jäljekoerte arengut mõjutanud faktorid.

Töö eesmärkidesaavutamiseks on autor püstitanud järgmised eesmärgid:

- uurida, mis tõugu ja kust hangitud koeri kasutati jäljekoertena;
- võrrelda jäljekoerajuhtide ja nende koerte koolituse ülesehitust;
- vaadelda jäljekoolituse meetodeid ja võtteid;
- hinnata jäljekoerte tulemuslikkust läbi katsete.

Töö uudsus ja aktuaalsus seisneb selles, et piirivalve jäljekoerte koolituspõhine temaatika ei ole leidnud senini kajastamist. Tagasivaate tegemine on oluline mõistmaks toimunud protsesse ja nende põhjuseid.

1. PIIRIVALVEKOERTE KOOLITUSE AJALUGU 1992-2008

Piirivalve struktuuride ja ülesannete pidevas suurenemises tekkisid uued vajadused piirivalve õppesüsteemides ja nende kaasajastamises. 1992. aastal, toonane juhtkond, eesotsas piirivalve peadirektori viitseadmiral Tarmo Kõuts'i ja staabiülema kolonel Aare Evisalu'ga, otsustaski luua Saaremaale Kuressaare Õppekeskus, millele pandi põhiülesandeks õpetada piirivalveametnikke, kes oskaksid töötada rannakordonites ja oleksid võimelised toime tulema erinevate rannavalvega seonduvate ülesannete täitmisega. (Lauter 2001:7)

Kuressaare Õppekeskuse territooriumil asus ka endise Nõukogude Liidu piirivalve õppekeskuse koosseis, mis omakorda tegeles ka teenistuskoerte koolitamise ja koerajuhtide õpetamisega. Kuna Eesti piirivalve koostöö nõukogude piirivalve järelejäänud isikkoosseisuga sujus lodusalt, tutvustati ka Eesti poolele teenistuskoerte koolitamise süsteemi ja viidi läbi ka otsest eestlaste õpetamist. Eelnevate aastate jooksul oli Nõukogude Liidu piirivalve poolt, Kuressaare Õppekeskuse territooriumile, loodud head tingimused teenistuskoerte koolitamiseks. Sellest tulenevalt moodustati 1992. aasta kevadel ühe jao suurune üksus, kellele vene piirivalvurid teenistuskoerte ja koerajuhtide koolitust läbi viisid. (Lauter 2001:7)

Esimese piirivalvekoerana saadi endise Nõukogude Liidu piirivalvelt koer nimega Alfa.

Kuigi Kuressaare Õppekeskus tegutses vaid ühe aasta, omab see Eesti piirivalvele suurt tähtsust, sest sealt said alguse nii rannakordonitele piirivalveametnike õpetamine kui ka teenistuskoerte koolitamine. (Lauter 2001:8)

Pärast Kuressaare Õppekeskuse likvideerimist tuli aga jätkata koerte ja koerajuhtide koolitamist.

1992 aastal suvel loodi piirivalves künoloogiateenistus, mis novembris nimetati ümber teenistusloomade osakonnaks. Osakonna ülemaks sai Olev Loo. 28. augustil 1992 võeti endise Nõukogude Liidu piirivalvelt üle Neeme rannakordon, kus alustati õppeasutuse

rajamist. 1993. aasta alguses loodigi sinna Neeme teenistuskoerte väljaõppe keskus. Kooli ülemaks sai reamees Vendo Mikiver. Piirivalveameti peadirektori poolt 04.02.1994.a. käskkirjaga nr 17 nimetati kool ümber Neeme Piirivalvekoerte Kooliks. Kooli ülem kuni 2004 aastani oli kapten Tõnu Lauter. 2004-2006 täitis kooli ülema kohuseid kolonel Jüri Kalve.

2004 aasta alguses tekki päevakorda küsimus politsei- ja piirivalvekoerte koolituse ühendamiseks(moodustati siseministeeriumi tööühm, Autor). Teenistuskoerte arv kahe ameti peale jäi saja ringi ja kahe eraldi seisva asutuse ülevalpidamine ei olnud majanduslikult kasulik.

Siseministri 16.11.2004 käskkirjaga nr 473 võeti vastu otsus ühtse teenistuskoerte koolituskeskuse loomiseks Sisekaitseakadeemia juurde.

Vabariigi Valitsuse 18.08.2005 määrusega nr 218 muudeti Sisekaitseakadeemia põhimäärust ning loodi Teenistuskoerte Koolituskeskus.

Vabariigi valitsuse 29.06.2006 korraldusega nr 369 korraldati ümber Neeme Piirivalvekoerte Kool ja liideti 01.09.2006 Sisekaitseakadeemia Teenistuskoerte Koolituskeskusega

Sellega lõpetas piirivalve iseseisva teenistuskoerte koolituse.

01.09.2007 kolis uus ühendasustus, Sisekaitseakadeemia Teenistuskoerte Koolituskeskus, Neemelt Murastesse, Piirivalvekollidži territooriumile ehitatud kompleksisse.

Aastast 1993 ja kuni Neeme Piirivalvekoerte Kooli ümber korraldamiseni on piirivalve teenistuskoerte erialakoolitust läbi viinud kokku 10 inimest:

- 1) Urve Lageda (1993-2000)-õppejaoskonna peaspetsialist;
- 2) Tarmo Trepp(1993-1996 ja 1998-200)-õppejaoskonna spetsialist;
- 3) piirivalveleitnant Jüri Pajusoo(1993-.....)-õppejaoskonna ülem;
- 4) Kersti Reimann (1995-1996)-õppejaoskonna spetsialist
- 5) Veiko Salk (1996-2000)-õppejaoskonna spetsialist;

- 6) Anneli Albert (1996)-õppejaoskonna spetsialist;
- 7) vanemseersant Marek Rosenberg (1998-2004)-õppejaoskonna ohvitser;
- 8) Õnne-Mare Sagur (2001-2004)-õppejaoskonna peaspetsialist;
- 9) piirivalvenooremveebel Rene Radala (2004-...)-õppejaoskonna allohvitser;
- 10) piirivalvekapral Andres Suurküla (2005-...)- õppejaoskonna allohvitseri kohusetäitja.

2. PIIRIVALVEKOERAD

2.1 Tõud

Taasloodud piirivalve teenistuskoe kasutamise ajaloo jooksul on valdavaks tõuks kujunenud Saksa lambakoer. Eestis on saksa lambakoer populaarseim töökoerte tõug. 2007. aastal sündis 412 saksa lambakoera kutsikat võrreldes 14 belgia lambakoera kutsikaga (kennelliidu registri otsing... 8.04.2008). Sama kehtib ka piirivalve jäljekoerte suhtes. Selleks on mitmeid põhjuseid. Olulisemad neist tulevad koera füüsilisest ja vaimsest sobivusest teenistusülesannete täitmiseks ja ka suurearvulise populatsiooni paiknemisest Eestis.

Saksa lambakoer on jõuline, tugevate lihastega, tiheda karvkattega ning ülihea haistmismeelega koer. Tema loomus on tasakaalukas, rahulik, inimsõbralik, seltsiv, kuid samas valvas ning vajadusel ka ründav ja ennastohverdav kaitsmaks oma peremeest. Saksa lambakoeral on tugev karjainstinkt. Samas allub ta jäägitult karjajuhile. Värvuselt on tüüpiline saksa lambakoer pruun, musta selja ja koonu või maskiga. Saksa lambakoera eluiga on umbes 13 aastat. Turjakõrgus emastel 56–60 cm, isastel 60–65 cm. Emased kaaluvad 22–35 kg, isased 30–40 kg. Saksa lambakoer läbi ajaloo kujunenud populaarseks teenistuskoe tõuks. Peale tõu looja, Max Emil Friedrich von Stephanitz, poolt mitme saksa lambakoera politseile annetamist, hakkasid ilmne nende võimed tööks politseikoertena. Lõpuks tunnustas ka sõjavägi saksa lambakoerte töövõimeid. Esimeses maailmasõjas täitsid koerad mitmeid ülesandeid: nad olid kuller-, pääste-, valve- ja patrullkoerad, andsid märku vaenlase lähenemisest.(saksa lambakoer.... 20.04.2008)

Saksa lambakoera populaarsus ei ole kahanenud siiani. Ta on tõenäoliselt maailma kõige arvukamalt registreeritud koeratõug ning tal on, põhiliselt teenistuskoeerana, erinevatel elualadel lai kasutusala.(Adlercreutz jt 1994:178)

Saksa lambakoer on oma pika ajaloo jooksul läbi teinud mitmeid arenguid. Näituste populaarsus kallutas aretuses eelistuse koera välimikule, mitte kasutusomadustele. Selle tagajärjel toimus kaheksakümnendate aastate lõpus lõhe tõu arengus, kus koeri hakati

omadustelt jagama näituse ja töökoerteks. Põhimõtteliselt oli tegemist ühe tõu kahe erineva äärmusega. Töökoerte iseloom ja instinktiomadused eristasid neid näituseliini isenditest. Tööliini isendeid Eestis ei olnud ja sisuliselt kõik piirivalve koerad olid näituseliinidest, kelle iseloomu puudused seadsid piiri koolituse kvaliteedile. Esimeseks tööliini saksa lambakoeraks piirivalves oli Soomest ostetud Sientje`s Elli aastal 2003.

Lisaks saksa lambakoertele on piirivalves jäljekoertena kasutatud kahte rotveilerit ja ühte šnautserit. Mõlemaid peetakse teenistukoerte tõudeks, kuid Eestis nende populatsioon väiksuse tõttu on teenistuseks sobivate isendite hankimine raske. Põhikursuse raames on jäljekoolituse saanud ka üks inglise springer-spaniel.

Üldist arengut jälgides on oodata saksa lambakoera populaarsuse langust teenistukoera tõuna ja tema asendumist belgia lambakoeraga. Belgia lambakoer põlvneb saksa lambakoerast. Ka suuruselt, isased 60-66 cm ja emastel 56-62 cm on ta saksa lambakoeraga võrreldav. On hea kehaehitusega, tähelepanelik ja elav, suurepärase vahikoer. (Adlercreutz jt 1994:147) Saksa lambakoerast eristab teda suurem aktiivsus ja parem saagiinstinkt. Patrullkoerana väga populaarne tõug Euroopas. Soome politseis on ligemale 50% teenistukoertes belgia lambakoerad (Tikkanen.A 2008), sarnane olukord on ka Soome kaitsejõududes. Mõned isendid on hetkel teenistuses ka Eesti politseis. Võrreldes saksa lambakoeraga on belgia lambakoeri efektiivsem kasutada teenistukohtades, kus võib esineda jõukasutuse situatsioone, milles on vajalik kasutada koera inimese kinnipidamiseks või vastupanu murdmiseks. Piirivalvele politseiliste ülesannete lisandumisel võib vajadus selliste koerte järgi tekkida.

Piirivalves jäävad saksa lambakoerad jäljekoertena veel pikaks ajaks domineerima. Head iseloomuomadused ja sellest tulenev kerge koolitatavus on teinud temast koerajuhtide lemmiku. Hetkel on häid saksa lambakoera, võrreldes teiste tõugudega, lihtsam hankida ja naaberriikide, eriti Soome töökoerte populatsiooni suurus katab ka meie vajaduse.

2.2 Aretus

Algaastatel oli suure arvu kutsikate hankimine kindlaks ajaperioodiks (põhikursuseks-Autor) raske. Koerte hankimine aretuse teel oli antud olukorras optimaalseim lahendus.

Esimene registreeritud pesakond sündis Neeme Piirivalvekoerte Koolis 1994 aasta kevadel. Teenistuskoe Alfa paaritati saksa lambakoer Argo`ga ja sündis 8. kutsikat. 1994 aastal moodustati kooli juurde kennel ja 28. novembril 1995 registreeriti rahvusvaheline kennelnimi Piirikoer. Kasvanduse eesmärgiks oli heade tööomadustega teenistuskoe kasvatamine. (Lauter 2004:33) Neeme Piirivalvekoerte Kool oli nii tõuühingu, Saksa lambakoerte ühingu, kui ka Kennelliidu liige.

25. jaanuari 1995. aasta „Riigi piirivalve teenistuskoe kasutamise juhend” määratles koerte hankimise alljärgnevalt:

5. Koerte hankimine ja mahakandmine.

- koeri hangitakse vastavalt vajadusele ja eelkõige oma aretustööga,
- aretustöös tuleb jälgida rahvusvahelisi aretusmäärusi,
- aretuses kasutatakse piirivalve paremaid koeri selleks, et koerad oleksid terved, kasutusomadustelt kõrgetasemelised ja arenemisvõimelised ning sugu poolest otstarbekohalised,
- keelatud on omavoliline aretustöö ja koerte ostmine.

Sellega võttis Neeme Teenistuskoe Kool kohustuse toota vajalikud koerad omaaretuse teel ja järgida tõustandarditele ette nähtud nõudeid. Saksa lambakoeral on need järgnevad: Alla 2-aastased saksa lambakoerad peavad aretuses kasutamiseks omama:

- a) puusadüsplaasia (puusa väärarengu kontroll, Autor) uuringu tulemust hindega A, B või C;
- b) näitusetulemust hea või "gut" (erinäituselt);
- c) koolitustulemust vähemalt ühel alal järgnevatest: kuulekuskoolitus 2, IPO (FCI rahvusvahelised katsed, Autor), VPG (WUSV-i katsed, Autor), põllujäljekatse, FH (erijäljekatse, Autor) või mõne muu rahvusvaheliselt tunnustatud teenistuskoe katse. (aretuse erinõuded 10.04.2008)

Neeme Teenistuskoe Kool ja hiljem ka Neeme Piirivalvekoerte Kool, organiseeris teenistuskoe puusadüsplaasiauuringuid ja korraldas erinäitusi (viimane erinäitus korraldati 2005. aastal, Autor). Teenistuskoe katsena arvestas Kennelliit piirivalve kvalifikatsioonikatsetel saadud tulemust. Valdav osa piirivalve teenistuskoeeri, esimese 11 aasta jooksul, saadi omaaretuse teel.

Tabel 1. 11 aasta aretustegevuse kokkuvõte.

Aasta	Pesakondi	Kutsikaid	Ostetud	Välispaaritus
2004	1	10	0	0
2003	4	25	4+1(täiskasvanud)	1
2002	4	13	2+1(täiskasvanud)	1
2001	5	17	1(kingitud)	0
2000	4	19	1	0
1999	3	18	1	0
1998	6	36		
1997	4	14		
1996	3	11		
1995	2	13		
1994	1	5		

Kokku sündis 10 aastaga 37 pesakonda ning 181 kutsikat. (Lauter 2004:33)

Efektiivseks aretustöökaks oli piirivalves ja ka Eestis sobivaid koeri liialt vähe ja seetõttu omaaretuse teel saadud koerad ei rahuldanud täielikult piirivalve vajadusi. „Jälgides koeri kursustel ja kvalifikatsioonikatsetel, on märgata selgeid puudujääke nende tööomadustes. Eriti probleemseks võib pidada madalat saagiinstinkti ja energiataset ning liigset pehmust ja aeglust. Taoliste koerte koolitamisel kulub liiga palju aega ja energiat nende motiveerimiseks, ning tulemus on sageli madal kuni keskpärane. Samuti ei suuda need koerad pikemat aega intensiivselt töötada. Seetõttu tuleb aretuses eriti suurt tähelepanu pöörata koerte tööomaduste parandamisele. Jõudumööda tuleb aretusse rohkem sisse tuua töökoerte liine, kelle puhul on aretuseesmärgiks olnud eelkõige tööomaduste parandamine, mitte niivõrd täiusliku välimiku saamine. Selleks tuleb leida vahendeid ja võimalusi välispaaritusteks ning Eesti koertest kasutada samuti häid tööomadusi pärandavaid isendeid. Tähelepanuta ei tohi jätta ka aretusemaste valikut. Hetkel piiril töötavatest koertest ligi 20 %-l esineb liigese- ja nahahaigusi, mille puhul on alust kahtlustada geneetilist tausta. Seetõttu on oluline üritada aretuses edaspidi igati vältida selliste liinide kasutamist, kus taolisi probleeme on ilmnenud. Aretuses kasutatavatele koertele tuleb kindlasti läbi viia düsplaasiauuringud

Omaaretuse sobiv kvaliteet ja odavus ei leidnud samuti kinnitust. "Kvaliteetse aretustegevuse korraldamine piirivalves on keeruline ja kulukas protsess, nõudes vajaliku kvalifikatsiooniga ja kogunud spetsialiste, piisaval hulgal kõrgväärtuslike aretusemaste olemasolu ja võimalusi nende vastavusse viimiseks kehtivatele aretusnõuetele. Samuti ressursse tunnustatud aretusisastega paarituste korraldamiseks nii Eestis kui välismaal, ning sobivaid tingimusi poegimiseks ja kutsikate kasvatamiseks. Kennelis Piirikoer toodetud kutsika omahinna kalkulatsioon ei näidanud kulude kokkuhoidu, võrreldes kutsika sisseostmisel tehtavate kulutustega, pigem vastupidist. Tunduvalt suurem töömaht, ning probleemid emaste koerte paaritamise ja poegimise-imetamise perioodiks piirilt äravõtmisega, räägivad samuti oma aretuse kahjuks."(Pajusoo.J 2004:1,2)

Järeldusteks saadi vajadus osta ligi $\frac{3}{4}$ koertest sisse ja seda põhiliselt välismaalt, kuna Eestis teenistuses sobilike koerte aretust praktiliselt puudub (Pajusoo.J 2004:2).

2005. aastast alates teenistuskoeeri omaaretuse teel ei hangitud. Piirivalvele vajalikud kutsikad osteti sisse välismaalt, valdavalt Soomest.(mõned ka Rootsist ja Vene Föderatsioonist, Autor) Keskmiseks kutsika hinnaks on kujunenud tänaseks 16000 krooni. Ostetud koerad olnud soolt valdavalt isased.

Hetkel hangib piirivalvele koerad Teenistuskoeerte Koolituskeskus, Piirivalveametist esitatud tellimuse alusel.

Aretuse taastamist ei ole hetkel planeeritud. Aretuse lõpetanud tingimused ei ole veel muutunud. Piirivalves ei ole aretuseks sobilike emaseid koeri ja kuna valdavalt ostetavad koerad on isased, siis neid ka ei teki juurde. Eestis ei ole tööliini saksa lambakoerte populatsioon kasvanud, mistõttu ei ole otstarvet kasutada isaseid koeri tsiviilaretuses, saamaks tasuks (paaritustasu, Autor) kutsikaid. Nõuetele vastava aretustegevuse kulu on suur, lisaks võtaks see parimas eas olevaid emaseid koeri pikaks perioodiks teenistusest välja. Hetkel on koerte hankimine ostmise teel õigustatud.

3.KOERAJUHTIDE PÕHI- JA TÄIENDKURSUSED

Põhikursuste ja täiendkoolituste ülesehitus on tähtis piirivalve jäljekoerte kvaliteedi mõjutaja. Põhikursus on ainukene pikaajaline ja stabiilne koera ja koerajuhi koolitusperiood. Saadud teadmistest ja praktilistest kogemustest peab jätkuma kuni järgmise koera saamiseni. Täiendkursused peavad hoidma teenistuskoeeri teenistuseks vajalikul tasemel ja täiendama koerajuhtide teadmisi uute koolitusvõtete kasutusele võtmisel. Põhikursuse ülesehitus on vahetus seoses tolele ajale omaste koolitusvõtete ja koeramaterjaliga. Põhikursuste ülesehitus on olnud, sõltumata tulevasest töövaldkonnast, kõigil koerajuhtidel ühesugune. Jäljekoerajuhile vajalike teadmiste koolitamine piirivalvuritele on põhikursuse korraldamise eesmärgiks.

1992 aastal loodi Piirivalveametis künoloogiateenistus. Künoloogiateenistusele tehti ülesandeks komplekteerida künoloogiarühm. Seda võib lugeda taasiseseisvunud Eesti piirivalve koerte koolituse alguseks. Kuressaare Õppekeskuse ülesannete hulka kuulus teenistuskoeerte koolitus. (Lauter 2001:7).

28. augustil 1992.a. võeti nõukogude piirivalvelt üle Neeme rannakordon. Kuna Neemel puudusid vastavad tingimused koerte hoidmiseks, siis paiknesid piirivalve teenistuskoerad mõnda aega Politseikoerte Kasvanduses, aadressil Kalmistu tee 11, Tallinn. Tollest ajajärgust ei ole teadaolevalt säilinud õppematerjale ega –kavasid, kuid mingisugust väljaõpet siiski läbi viidi, sest pr Urve Lageda (Neeme Piirivalvekoerte Kooli endine peaspetsialist, Autor) erakogus on säilinud kuulekuse hindamislehed sellest ajajärgust.

Novembris 1992. aastal nimetati künoloogiateenistus ümber teenistusloomade osakonnaks. mille baasil 1993. aasta alguses loodi Neeme Teenistuskoerte Väljaõppe Keskus, mis hiljem nimetati ümber Neeme Teenistuskoerte Kooliks.

1993 aasta suvel, juba Neemel, toimus kursus, mida peetakse mitteametlikult esimeseks põhikursuseks. Sellest võtsid osa 7 piirivalvurit. Antud kursusest ei ole säilinud ühtegi koolitusmaterjali, programmi või käskkirja, mis näitaks kursuse toimumist või koolituse

läbiviimist detailsemalt. Sellest ajajärgust on säilinud fotod Sisekaitseakadeemia Teenistuskooerte Koolituskeskuses.

1994. aasta kevadel toimus põhikursus, mida loetakse esimeseks ametlikuks põhikursuseks millest võtsid osa 11 üleajateenijat.(Piirivalveameti 16. juuni 1994. a käskkiri 503-P) Sellest perioodist on säilinud „Eesti vabariigi piirivalve koerajuhtide õppeplan” veebruarist 1994, milles lähtub, et kursus kestis ise kokku 110 päeva ja üldmaht oli 648 tundi, millest:

1) 452 tundi erialast ettevalmistust, 2) 39 tundi üld ja –piirivalve taktikat, 3) 14 tundi laskeasjandust, 4) 18 tundi määrustikke, 5) 7 tundi meditsiinilist ettevalmistust, 6) 4 tundi piirivalve sidevahendite kasutamist, 7) 21 tundi topograafiat, 8) 34 tundi kehalist ettevalmistust, 9) 34 tundi riviõppust.

Milles seisnes 452 tunni erialase koolituse struktuur ja sisu ei ole säilinud.

Kursuse eesmärgiks vastavalt õppeplanile seati:

- valmistada EVPV tarbeks koerajuhte. Nende ettevalmistamine toimub Neeme teenistuskooerte koolis (Neeme kordon), kus saab arendada tema vaimseid ja füüsilisi võimeid, mis temale kui piirivalvurile on vajalikud teenistuses ja tarbekorral sõjas;

- anda temale teadmisi ja oskusi piirivalves koerajuhina, toimkonna vanemana ja tarbekorral ka jaoulemanana relvastatud konfliktis.

Vastavalt „Eesti Vabariigi Piirivalveameti Neeme Teenistuskooerte Kooli koerajuhtide III kursuse õppeplan” -le algas 1994. aasta augustis järgmine põhikursus. Kursuse õppeprogramm on täies mahus säilinud. Kursus ise kestis 115 päeva ja sisaldas mahus 667 õppetundi. Kursusest võtsid osa 11 kursanti kellest 2 olid ajateenijad ja 2 kaitsejõududest. Ainetest koolitati: 1) isamaaline kasvatus 4 tundi, 2) erialane ettevalmistus 452 tundi, 3) piiriteenistus 57 tundi, 4) laskeasjandus 39 tundi, 5) määrustikud 18 tundi, 6) meditsiiniline ettevalmistus 7 tundi, 7) topograafia 18 tundi, 8) kehaline ettevalmistus 34 tundi, 9) riviõppus 12 tundi, 10) rännakualane ettevalmistus 26 tundi.

Erialane ettevalmistus sisaldas : 1) anatoomia ja füsioloogia 18 tundi, 2) söötmine ja pidamine 16 tundi, 3) veterinaaria alused ja esmaabi 24 tundi, 4) dressuuri teoreetilised alused 54 tundi, 5) praktiline dressuur 340tundi.

Dressuuri teooria sisaldas: 1) koera pärilik käitumine, 2) kutsika kasvatus ehk eelkoolitus; 3) Koera õpetamise alused, 4) jäljekoolitus 145 tundi, 5) sõnakuulelikkuse koolitus 106 tundi, 6) eseme otsimise koolitus 67 tundi, 7) kaitsekoolitus 41 tundi, 8) inimese otsimise koolitus 14 tundi, 9) erikoolitus, 10) Soome piirivalve ametikoerategevus, 11) koera koolitamine piirikontrollipunktis.

Kursuse lõppedes pidi iga kursant sooritama 8 eksamit. Edukal sooritamisel väljastati igale koerajuhile tunnistus, kuhu kanti ka atesteerimise hinne.

Kursuse eesmärgiks vastavalt õppeplaanile oli:

- arendada vaimseid ja füüsilisi võimeid, mis temale kui koerajuhile on vajalikud teenistuse tööks koeraga;
- anda temale teadmisi ja oskusi piirivalves koerajuhina, toimkonna vanemana;
- õpetada koerajuhti tundma koera organismi ehitust ja talitust, koera söötmist ja pidamist, veterinaar-esmaabi ja haiguste profülaktikat;
- ette valmistada koeri tööks Eesti Vabariigi riigipiiril.

„Neeme teenistuskoerte kooli 1995. aasta aastakoolituse planeerimise juhend”
25.november 1994. aastal määratles teenistuskoerte koolituse üldised suunad:

1. Koerte koolituse planeerimine

- piirivalve teenistuskoerte kool hangib (ostab) kutsikaid Eesti Kennelliidu kaudu ja oma aretustööga;
- koolitus algab eelkoolitusena kohe pärast kutsika loovutamist (umbes 8 nädalasena);
- koolituse ja hoolduse korraldab Piirivalve teenistuskoerte kool ja mis kestab kuni kutsika 5 kuuseks saamiseni;
- põhikursus toimub Piirivalve teenistuskoerte koolis(2 kuud);
- 7-8 kuu vanune kutsikas läheb piirile;
- täiendkoolitus toimub 2 korda aastas.

Samas juhendis määrati ära ka üldnõuded mille alusel koerajuhte tuleb valida:

- 1) teeninud piirivalves vähemalt 2 aastat;
- 2) läbinud üleajateenijate kursuse;

- 3) kordoni koerategevusohvitseri kirjalik soovitus;
- 4) nägemine hea;
- 5) vaimselt ja füüsiliselt terve;
- 6) soovitatav et oleks abielus.

Tagavarajuhina tuleb töötada 4-6 kuud.

Järgnevalt toimunud põhikursustel vähenes erinevalt eelnevatele ajaline maht. Näiteks: 1995. aasta kevadel 4. põhikursusel 74 päeva, sama aasta sügisel 5.põhikursusel 82 päeva, 1997. aasta kevadel 7. põhikursusel 83 päeva. Kuna jäljekoolituseks vajati lühevaba aega, siis traditsiooniks kujunes kevadine ja sügisene põhikursus. Kursuse kestuse vähenemisega langes ka erialaainete õppemaht. Näiteks 4. põhikursusel oli erialast ette valmistust 370 tundi, 7. põhikursuselt 289 tundi. Kuid proportsioonid ainete lõikes jäid samaks. Olulise erinevusena võib ainult esile tuua erialakoolituses kaitsekoolituse kadumist.

Selline ühesosaline põhikursuse ülesehitus kestis kuni 1999. aastani. Positiivse poolena võimaldas selline koolituse ülesehitus kiiresti koolitada vajaliku arvu teenistuskoeri, kellel põhikursuse lõppedes oli piisav tase teenistuses kasutamiseks. Kursuse ajal olid koerad piisavalt vanad, et läbida programmis ette nähtud ained praktiliste õppuste käigus. Koerajuhtidele koolitati lisaks erialaainetele ka piirivalvamise põhimõtteid, mis aitasid nende professionaalsust tõsta.

Negatiivse poolena ei kasutatud koolituses ära koera loomulike arenguetappe. Koera sünnist kuni koera loovutamiseni, tavaliselt koera viiendal elukuul, koerajuhile eelkoolitust ei toimunud, selle tagajärjel olid koerad sotsialiseerimata, mis väljendus ebakindlas käitumises väljaspool tuttavat keskkonda. Sellises seisundis oleva koera koolitus oli madala efektiivsusega, koerad olid pidevas allasurutud seisundis, mis ei lasknud instinktidel loomupäraselt areneda. Ei tekkinud head koostööd teenistuskoe ja koerajuhi vahel.

1999. aastast muutus „Koerajuhi põhikursuse õppekava.” (Piirivalveameti 05.05.1999.a. käskkiri nr. 108) oluliselt, eelpool mainitud põhjustel. Antud õppekava alusel korraldatakse põhikursusi ka Sisekaitseakadeemia Teenistuskoe Koolituskeskuses, piirivalve koerajuhtidele.

Tollal heade kontaktide tõttu Soome piirivalvega ja eriti Soome Maa- ja Merepiirivalvekooli koerateenistusohvitseri kapten Hanno Paukuga viisid tõdemuseni, et jäljekoolituse alustamine kutsikaeast on kergem, kui seda teha 5 kuu vanuselt. Kursuse ülesehitus lähtus vajadusest loovutada koer koerajuhile sobivamas eas (kaheksa nädalat).

Kursus korraldatakse kolmes osas:

1. Osa

- kestvus 2 nädalat;
- asukohaga Neeme PKK;
- Koerajuhtidele antakse algsed teoreetilised teadmised, mis valmistab neid ette kutsika saamiseks

2. Osa

- kestvus 4 nädalat
- asukohaga Neeme PKK
- koerajuhtidele antakse 8 nädala vanused kutsikad ning algab kutsika algkoolituseks vajalike praktiliste oskuste õpetamine. Samuti praktilised kuulekus ja jäljeharjutused.

Kursuse teise osa lõpust kuni kolmanda osa alguseni koolitavad koerajuhid kutsikaid piirivalvepiirkondades, kogenud koerajuhtide juhendamisel.

3. Osa

- kestvus 4 nädalat;
- asukohaga NPKK;
- Õpetatakse teoreetilist ja praktilist kuulekus- ja jäljekoolitust, maa – ala otsimist, erikoolitust, teenistuskoera toitmist ja hooldamist ja teenistuskoera kasutamist toimkonnas.

Kursus lõpeb teoreetilise ja praktilise eksamiga. Teoreetiline eksam sisaldab endas teenistuskoera koolitamise teooria, koera anatoomia, söötmise ja hooldamise valdkondasid. Praktiline eksam sisaldab aga põllujälje, metsajälje ja maa – ala otsimist ning samuti ka kuulekuskoolitust (Piirivalveameti 05.05.1999.a. käskkiri nr. 108)

Võrreldes 1999. aasta õppeplaani aineid 1995. aasta omaga on sarnasusi. Üldmaht jäi sisuliselt samaks, 417 tundi võrreldes 429 tunniga. Praktiliste ja teoreetilist tundide suhe 289 ja 128 nüüd võrreldes 308 ja 121 tollal. Ka dressuuri põhialad jäid sarnaseks, juurde

tuli ainult uue aina takistusrada Erisus seisneb üheosalise koolituse jagamises kolmeosaliseks, kevad-sügisese ajaperiood jooksul.

Sellise põhikursuse ülesehituse eelisena saab välja tuua :

- koerajuhi teoreetiline ettevalmistamine vahetult enne koera kätte saamist;
- efektiivsema kiire õppimise ja sotsialiseerimisperioodi kasutamine;
- etappide vahelisel ajal õppepraktika kogunud koerajuhi juures;
- parema kontakti kujunemine koera ja koerajuhi vahel;
- „puurisündroomi” vältimine;
- koolitusaja ratsionaalsem kasutamine;
- eelduste loomine heade töömudustega teenistuskooete kasvatamiseks

Selline põhikursuse ülesehitus on praktikas positiivset kinnitust leidnud. Kuid hetkel on uus põhikursuse õppekava välja töötamisel, kuna osasid õppekavas ettenähtud aineid enam piirivalve jäljekoortele ei koolitata (maa-ala otsimine, Autor), kuid üldine ülesehitus jääb valdavalt samaks.

Tänapäevaks on korraldatud 16 põhikursust ning kooli on lõpetanud 113 koerajuhti, neist 3 kaitsejõududest ja 1 politseist.

Täiendkoursused on põhikursuste kõrval mahult teine stabiilse koolituse periood koerajuhile väljaspool oma piirivalve piirkonda. Selliste kursuste korraldamine on vajalik uuendamaks koerajuhtide teadmisi oma valdkonnas ja ka koolitusvigade avastamine ja parandamine piirkonnas läbi viidud tegevuse tagajärjel.

Täiendkursuste ülesehitus ja sisu on muutunud mitmeid kordi. Neid on korraldatud 1994. aastast tänapäevani.

Esimeseks täiendkursuseks osutus 1994. aasta suvel toimunud seminar Soome piirivalve kapten Hanno Pauku osavõtul Neeme teenistuskooete koolis. Koolitati kursuse käigus Campelli testi (iseloomutest, Autor) kasutamist teenistuskooerteks sobivate kutsikate valimiseks. Sellest kursusest on siiani säilinud videoülesvõte Sisekaitseakadeemia Teenistuskooete Koolituskeskuses, kuid puuduvad muud dokumendid.

Esimene Neeme Teenistuskoores oma koolitajatega korraldatud täiendkursus toimus 1995. aasta jaanuaris., „Koerajuhtide II täiendkursuse õppeplaani” -st 30. detsembrist 1994. aastal lähtub, et kursuse kestuseks oli 21 päeva ja mahuks 116 tundi.

Õppeainetest läbiti: 1) erialane ettevalmistus 80 tundi, 2) piiriteenistus 5 tundi, 3) laskeasjandus 17 tundi, 4) topograafia 10 tundi, 5) veterinaaria 4 tundi

Erialase ettevalmistuse raames läbiti: 1) sissejuhatus 5 tundi 2) maastiku läbiotsimine 13 tundi, 3) eseme valik 13 tundi, 4) inimese valik 23 tundi, 5) inimese otsimine 22 tundi, 6) algõpetus keelatud ainetest 4 tundi.

Täiendkoolituse tulemusena pidid õpetatavad oskama:

- maastikul läbiotsimist võõrale esemele;
- eseme valikut lõhna järgi;
- inimese valikut temale kuuluva eseme järgi;
- inimese otsimist;
- algõpetust keelatud ainetest;

Sellise õppeprogrammi alusel korraldati täiendkursusi kuni 1996. aasta lõpuni (täiendkursuste õppeplaani 1995-1996, asukohaga SKA arhiiv). Kursuste eesmärgiks oli koolitada uusi aineid, mille koolitamiseks põhikursuse ajal koer veel valmis ei olnud.

1996. aasta lõpust muudeti täiendkoolitusel koolitavaid aineid. „Koerajuhtide 7. täiendkoolituse õppeplaani” -st 25. november 1996. aastal lähtub et kursuse jooksul läbiti järgnevat õppeaineid: 1) metsajalg 42 tundi, 2) põllujalg 15 tundi, 3) kaitsekoolitus 10 tundi, 4) kuulekuskoolitus 20 tundi, 5) maastiku otsimine 10 tundi, 6) piiriteenistus 6 tundi. Kursuse kestus jäi samaks, kolm nädalat. Sellise ülesehitusega kursusi korraldati kuni 1998. aasta lõpuni. (täiendkursuste õppeplaani 1996-1998, asukohaga SKA arhiiv)

1999.- 2001. aastani korraldatud täiendkoolituste pikkuseks oli kaks nädalat, koolitavad ained jäid samaks. (täiendkursuste õppeplaani 1999-2001, asukohaga SKA arhiiv)

2002 - 2004 korraldati ühe nädala pikkusi täiendkursusi (täiendkursuste õppeplaani 2002-2004, asukohaga SKA arhiiv). Kursused jagunesid jäljekoertele kuulekus ja

jäljekursusteks. „Neeme Piirivalvekoerte Kooli 2004 aasta tegevuse kokkuvõte” –s saadi järelduseks selliste kursuste madal efektiivsus ja vajadus korraldada täiendkursusi pikkusega kaks nädalat.

2005. aastast alates muutusid täiendkursused kahe nädalasteks. Selline kursuse ülesehitus on säilinud tänaseni , 80 % ajast kulutatakse jäljekoolitusele ja 20 % kuulekuskoolitusele.

Täiendkursused on läbi teinud mitmeid muutusi, muutunud kestus kolmelt nädalat üheks ja nüüd kaheks. Muutunud on ka ained mida koolitati. Täiendkoolituste läbiviimine on vajalik piirivalve koerajuhtidele, kuni ei ole hakanud efektiivselt toimima piirkonna sisesed koolitused. Õppepäevade korraldamine piirivalvepiirkondades on andnud vähe tulemit. Praegu toimiv täiendkoolituste süsteem on piisav hoidmaks teenistuskoe taset stabiilsena. Hetkel saab iga koerajuht võimaluse, vähemalt korra aastas, täiendkoolitusest osa võtta. Seda ka siis kui koer on oma teenistuse lõpus. Probleemiks on vajadus võimaldada noorte koerte juhtidele saada suuremas mahus täiendkoolitust. Koera kolme esimese eluaasta jooksul on koolitamine kõige efektiivsem, seega alakoolitades koera raiskame ressursi, mille võimekuse lagi jääb seetõttu saavutamata. Vanemate, kui üle kuue aasta vanuste, koerte koolitamine on väheefektiivne, siin tuleks panustada koerajuhi koolitusele.

4. JÄLJEKOOLITUSMEETODID

Koeri koolitatakse põhimõttel lihtsamalt keerukamale ja selleks kasutatakse erinevaid meetodeid. Meetodid jagunevad üldjuhul karmist koolitusest vabakoolituseni välja. Refleksisüsteemi kujundamiseks kasutatakse etapiviisilist koolitamist, mida võib jagada ka osadeks, mis õpetatakse ükshaaval selgeks ning seejärel ühendatakse ühtseks tervikuks.

Iga koolitusala õpetamine koerale peaks algama kõigepealt motivatsioonitreeningust ja positiivse meelestatuse kujundamisest selle suhtes. Alles siis, kui koerale on tegevusest kujunenud positiivne mälupeilt ning ta on tegevuseks motiveeritud, saame me talle midagi õpetama hakata. Koolitusmeetodite valikul tuleks alustada ikkagi kõige pehmematest meetoditest ning kui need ei anna tulemust, siis minna rangemate meetodite juurde. Üldjuhul õpib koer seda kiiremini, mida meeldivam on tema jaoks meetod ning tulemuseks on käsklusi kiiresti täitev koer (Essenson 1985:225).

Piirivalve jäljekoerte koolituse alguseks võib lugeda 1994. aasta esimest põhikursust. Vajalikud teadmised saadi Soome kolleegidelt. Helsingis välja antud "Rajavartiolaitoksen koiratoimintaohje" 1992. aastast oli teadmiste allikaks kuni sajandi lõpuni. Alljärgnevalt kirjeldatakse põhivõtteid tollaegsest jäljekoolitusmeetodist.

Jäljekoolituse peasaagiks on inimene. Esimesed harjutused tehakse koerale tuttavas kohas. Esimesel harjutusel viib toidukausi peitu koera eest koerajuht. Koerajuht jääb koos toidukausiga peitu. Jälje lihtsustamiseks jäädakse peitu asetusega vastutuult, rõhutades samme ja asetades vahetevahel jäljele toitu. Võimalusel võib saapaid toiduga määrada. Esimesel harjutusel lastaks kutsikas lahti kohe, kui koerajuht on jõudnud peidupaika. Toidu ja koerajuhi leidmine peidupaigast, peaks olema alati koerale positiivne kogemus. Varsti tuleb jälge raskendada kurvide, pikkuse ja ooteajaga. Koerajuht asendatakse abilisega. Harjutuste eesmärk on panna koer mõistma, et eesmärgi saavutamiseks peab alati liikuma toiduga peidus inimese, saagi, jälgi pidi. Abilise roll jälje alguspunktis on oluline, kuna koer hakkab teda pidama oluliseks osaks saagist. Koera arenedes vahetatakse abilisi. Abilisi tuleb koolitada selleks, et nad mitte mingisugustes olukordades ei ehmataks koera ega ei tekitaks negatiivseid kogemusi koerale. Jäljeharjutuste ajal peab koerajuht teadma kuidas kulgeb jälg maatikul. Seda selleks, et õigeaegselt koera kiita. Kiitmisega

peab olema ääretult ettevaatlik, kuna kiitmise ajal võib kore tunda muid lõhnu kui jälje teinud isiku oma. Vastupidiselt tuleb käituda kui koer kindlalt läheb võõrale jäljele. Koera tuleks siis noomida. Ka siin tuleb olla ettevaatlik ja tuleb võtta arvesse, et jälje lõhn võib kanduda mitmeid meetreid kõrvale. Põhireeglina peab jälgima, et kui ei olda kindel kas koer on jäljel või mitte siis ei tohi koera kiita ega noomida. Kui jälje ajamise ajal märgatakse koeras ebakindlust, siis peaks koerajuht vähendama ajamise kiirust ja andma koerale aega raske olukorra lahendamiseks. Koer võib muutuda liialt enesekindlaks ja liikuda edasi mööda valet jälge, kui koerajuht innustab koera tempokalt jätkama. Üheski koolitusetapis ei tohi koerale jälge ette näidata, kuna koer õpib siis kiiresti koerajuhi peale lootma. Jälje koolituse käigus ette tulevad nurgad tuleks alguses seada vastutuult, kuna nende lõhna tajumine on siis kergem. Sinna võiks ka motivatsiooni tõstmiseks maiust panna. Harjutusi tuleks teha samal maastikul, et koeral tekiks seos koha ja seal toimuva tegevuse vahel. Koera arenedes läheb koer kindlat ajama silmapiirilt kadunud abilist. Siis tuleks tõsta raskust viisil, et koer veetakse alguspunktist minema ja lastakse lahti hoopiski jäljest eemal, et ta õpiks jälge iseseisvalt üles otsima. Jälje alguspunktis tuleks toitu vähendada kuna abilise lõhn muutub ise saagi lõhnaks. Mingisuguses etapis koer ebaõnnestub jäljel. Sellist koera ei või viia abilise juurde, vaid viiakse koju ja toidukord jääb sellega vahele. Kui koer on õppinud tuttavale maastikule töötama, siis tuleks ta viia võõrastesse kohtadesse. Esimestel kordadel võib see muuta koera ebakindlaks, selle võrra võiks harjutus olla lihtsam. Jäljele tuleks lisada esemeid, mida on lõhnastatud toiduga. Nende leidmisel tuleks koera premeerida maiusega ja kiitusega. Kuid see peaks olema siiski rahulikum kui jälje lõpus. Poole aasta vanuselt peaks koer suutma ajada 1-3 tunni vanuseid ja 1-2 kilomeetri pikkuseid jälgi. Jälje pikkust halatakse kasvatama viisil, et abiline leiab jälje lõpuks koha, kust ta näeb, kui koer läheneb. Koera märgates läheb ta liikvele. Leides ootamatult värskema jälje saab koer sellest indu juurde. Kui koer suudab ajada 1-3 tunni vanuseid ja 5-6 kilomeetri pikkuseid jälgi, tuleb jälje vanust tõsta. Vanust lisatakse 2-3 tunni kaupa samal ajal jälje pikkust vähendades poole võrra. Esimese aasta lõpuks peaks koer suutma ajada 12 tunni vanuseid ja 5-6 kilomeetri pikkuseid jälgi. (Rajavartioloitoksen koiratoimintaohje 1992)

Nendel lihtsatel võtetel baseerus piirivalve jäljekoolitus pikemat aega. Koolitusmeetodi eeliseks oli lihtsus ja motivatsiooni loomine kahe koerale olulise faktori, toidu ja abilise poolt pakutava mängu abil. Kuid meetodil oli ka negatiivseid tagajärgi. Kõrge

motivatsioon põhjustas koertel ka kõrge stressitaseme, mille tagajärjel peale kiires tempos jälje ajamist koerad vaimselt väsisid. See seadis ajatava jälje pikkusele piirid. Liigkiire jäljeajamise tempo põhjustas koertel palju jäljelt eksimisi, jälje taasleidmisele kulus palju aega ja energiat koera poolt, mille võrra jälje ajamise pikkuse võimekus kahanes veelgi. Lisaks ei suutnud sellise meetodi alusel koolitatud koerad ajada jälgi kõvadel pinnastel, jälje ajamise suur kiirus oli selle põhjuseks. Näiteks, asfaldil jälje ajamiseks peab koer liikuma väga rahulikus tempos, et jäljelt mitte eksida. Lisaks tekkis koertel liigsuur huvi inimeste vastu, kuna abiline oli tihti jälje lõpus. Koerad liikusid tihti inimest nähes nende juurde, sõltumata kas isikul oli jäljega seost või mitte. Meetod on rakendatav tänapäevani, kui koer peab jälgi ajama inimeste poolt hõredalt asustatud metsakaga kaetud piirkondades.

2002. aasta kevadel läbisid meie koerajuhid Soome koerajuhtide põhikursuse teoreetilise osa. Sellest sai meie jäljekoerte koolituse uus etapp. Saadud teadmiste alusel koostas Neeme Piirivalvekoerte Kooli peaspetsialist Õnne-Mare Sagur 2002. aastal „Koerajuhtide põhikursuse loengukonspekt” -i , mille alusel toimub koolitus tänase päevani. Allpool on kirjeldatud tähtsamaid jäljekoolituspõhimõtteid eelpoolmainitud materjalist.

Jälje algkoolitus antakse koerale kahe esimese eluaasta jooksul. Esimesel eluaastal arendatakse motivatsioonijälgede abil nõ koera mootorit samamoodi nagu kuulekuses mänguga. Eesmärgiks on, et jälg kujuneks koerale maailma toredaimaks asjaks. 1.-2. eluaastal tehakse kokku umbes 150 jälge aastas. Kui koer on ajanud 200-300 jälge õigesti, võib öelda, et ta on selle ala omandanud. 3-4-aastast koera loetakse juba usaldusväärseks töökoeraks.

Kogu koera õppimine põhineb esimesel kogemusel. Iga koer hakkab jälge ajama, kui esimene jälg õnnestub hästi. Seepärast tuleb esimene harjutus täpselt läbi mõelda ja korraldada nii, et koer sooritaks selle õigel viisil. Algusest peale tuleb koerale õpetada jälje ajamist põhimõttel - kui ajad inimese lõhna, saad süüa.

Kutsikale ja algajale koerale tuleb jäljekoolituseks valida kõige soodsamad keskkonnatingimused (täiskasvanud ja kogenud koerale võib ja peabki jälge tegema ka kõige võimatutes tingimustes. Kui koer suudab ajada kõval pinnasel olevat värsket, koerajuhi poolt tehtud jälge, võib minna treenima juba sellisele pinnasele, kus on ka teisi

jälgi. Kui jäljeajamine selge, võib treenida kasvõi jalgpalliväljakul). Jälg teha vaikse, niiske, jaheda ja pilvise ilmaga, segavate teguriteta ümbruskonnas, piisavalt heale aluspinnasele ning soovitatavalt päevavalguses (oluline juhi jaoks, et ta täpselt teaks, kust jälg läheb). Koer peab olema puhanud.

Esimene jälg teha umbes 10 minuti vanune ja allatuult. Sammud teha normaalsed, kahe sammu vahele jätta kindlasti vahe. Rada pole mõtet sisse tampida. Jälje võib teha ka liikudes selg ees. Koera kulgemist see ei mõjuta, kuna koer valib jäljel liikumise suuna vastavalt sellele, millises suunas läheb jälg värskemaks. Esimeses sammus võib seista jalad koos, et seda pisut rõhutada. Toitu panna sinna 1-2 tükki. Tükid olgu väga väikesed (väikese sõrme küünest pool), et koer neid ei näeks. Liiga suure toidutüki korral matab selle lõhn inimese lõhna. Järgmisesse sammu panna toidupala jälje keskele ja edaspidi paigutada neid järjest enam varbaotsa suunas. Jälgida, et toit ei satuks väljapoole jälge. Põhimõtteliselt peab koer jäljele tulles nuusutama kõigepealt jälge ja alles siis leidma toidu, õppides nii, et seal, kus leidub inimese lõhn, leidub ka toitu. Esimese harjutuse jaoks teha jälg pikkusega 20-30 sammu. Viimase sammu sisse panna rohkem toitu (umbes pool peotäit). Jälje tegemiseks valida mõõdukalt kõva pinnas (nt muruplats), et murtud taimeosakeste lõhn ei matakaks inimese lõhna. Koer ei tohi näha ei toitu ega jälgi. Jälje lõppu tuleb panna midagi, mis muudaks selle koera jaoks kõige tähtsamaks. Jälg peab lõppema mingi konkreetse asjaga, mis näitab koerale, et tegemist on jälje lõpuga.

Jälge ajada kindlasti rihmaga, muidu pole võimalik takistada koera jäljelt äraminemist. Juba kogenud koer võib jälitada ka rihmata. Siis tuleb valida vastavalt sellele, milline variant konkreetsele koerale rohkem sobib. Kutsikas tuua allatuult jälje algusesse. Kuna ta ei tea, mis nüüd juhtuma hakkab, kükitada maha ja anda talle võimalus rahunemiseks. Kutsikas peab säilima uudishimu. Kui ta huvitub lõhnast ja jäljest, lasta tal edasi liikuda. Tavaliselt pärast esimest sammu, kui toit on söödud, jääb kutsikas sinna tiirutama. Nüüd tuleks aidata tal leida järgmist jälge, imiteerides käega jälje otsimist. Sellisel juhul koerajuht justkui võistleb kutsikaga toidu leidmise üle. Näpuga toidupala kätte näidata ei tohi. Juba esimestel harjutustel peab jälgima, et ei hakataks ise koera juhtima. Kutsikat võib ainult esimese kolme sammu ulatuses aidata, edasi peab ta ise hakkama saama. Koer peab ise oma nina abil otsused tegema ja jälje leidma. Kui ta mingil põhjusel tahab jälge mööda tagasi tulla, takistada teda rahulikult, pöörata ümber ja juhatada õiges suunas.

Käsklust “Jälg!” ei tarvitse esialgu kasutada. Seda võiks andma hakata siis, kui koer juba teab, milles on küsimus. Seejuures anda käsklus ainult jälituse alguses. Jälje lõpus võib koera söömise ajal kiita. Selliseid harjutusi teha, kuni koer läheb kohe jäljele. Seejärel ei tohi koera enam kunagi otse jäljele viia.

Jälje õpetamist võib alustada ka ruumis. Sellisel juhul teha jälg paljajalu ja tõmmata näiteks juustu või muu toiduga triip üle iga jälje. Jälg lõpetada nurga taga, kuhu saab toidukausi peita. Kui toitu pole võimalik kasutada, võib koerale tuttav inimene teha jälje allatuult ja peita ennast ära. Koerajuhil tuleks koeraga jalutades jäljele risti läheneda. Kui koer tuttavast lõhnast huvitub, siis kiita teda ja ajada jälg lõpuni. Jälje lõpus leiab koer tuttava inimese, kes temaga mängib. Kui koer on tegutsemiseseisundis, õpib ta kiiresti, et minnes mööda avastatud lõhna jõuab ta tuttava inimeseni.

Jälge saab õpetada ka talvel. Lumele võib jälge teha kas pimedas või trambitud alale, et koer ei näeks jälgi. Muidu ajab ta silmadega, mitte ninaga. Toiduks võib kasutada vees leotatud või jahus veeretatud juustu. Toidupalad peavad olema piisavalt väikesed ja hea oleks neile veel astuda peale, et nad maapinnalt ei eristuks. Esimestel kordadel võib rihma pisut pingul hoida, et koer ei saaks jäljel tormata ja võtaks toitu igast sammust.

Kui koer on õppinud jälge üles võtma, võib hakata jälje algusest toitu pisitasa ära jätma. Jälg teha allatuult. Alguses jätta tühjaks 50 cm pikkune lõik. Koer tuua jälje algusest 40 cm kaugusele, rahustada ja anda käsklus “Jälg!”. Nüüdseks on ta õppinud, et kusagil ees peab olema jälg. Sinna jõudes peab ta hakkama seda ajama. Edaspidi pikendada toiduta ala järkjärgult paari meetrini. Siis jätkata nii, et jupiti on toitu ja jupiti pole. Piisavalt hea motivatsiooni korral võib kohati toitu ära jätta kuni 10 sammu ulatuses, vähese motivatsiooni korral vaid paari sammu ulatuses. Põhiliselt vähendada toitu just jälje algusest. Kui mingeid eksimusi ei tehta, siis peaks koer tasapisi õppima ilma toiduta jälge ajama esimese 20-30 jäljega.

Vastavalt toidupalade paigutusele jäljel saab reguleerida koera liikumiskiirust jäljel. Kui koer ajab jälge liiga aeglaselt, lisatakse toitu jälje lõppu ja vähendatakse jäljel olevat toidu hulka. Kui koer tormab jäljel, siis on toimitakse vastupidiselt.

Kui juhtub, et koer jälje alguses (esimesed 10 sammu) ei taha jälge ajada või tahab üldse ära minna, siis takistada äraminekut ja oodata, kas ta võtab ise uuesti jälje üles. Seejuures hoida koeraga vahet umbes 1-1,5 m. Midagi koerale öelda ei tohi, ta peab iseseisvalt otsustama, mis edasi saab. Kui koer võtab jälje üles, minna talle lihtsalt järele. See, et koer saab ise nõ juhti juhtida, on talle preemiaks. Kui aga koer läheb jäljelt ära, võtta kutsikas sülle, suurem koer lihtsalt rihma otsa ja viia minema. Sel päeval anda talle ainult juua ja järgmisel toidukorral viia taas jäljele. Sellist tegutsemisviisi nimetatakse loomulikult sunniks. Uus jälg teha täpselt sama raske, muidu õpetatakse koer laisaks. Eesmärgiks on teha koerale selgeks, et kui ta kaotab jälje, siis peab ta olema ise aktiivne ja tegema otsuseid ning leidma jälje üles.

Kui koeral on sirge jälje ajamine selge, teha looklev jälg. Ainult sirgeid jälgi ajades õpib koer kogu aeg otse minema ega hakka edaspidi nurkasid võtma. Kui koer oskab ka looklevat jälge ajada, jätta loogetel toit ära ning panna seda ainult jälje sirgetele osadele. Vähehaaval minna kaartelt nurkadele üle.

Nurka tuleb õpetada esimestel kordadel liikudes vastutuult. Nii saab koer nurgast lõhna kõige paremini. Kui tuul puhub vastupidises suunas, on koeral kõige raskem nurka võtta. Vastutuult jälge ajades hakkab ta nurka lõikama, allatuult ajades aga läheb nurgast kergesti üle.

Nurkades koera aeglustada ei tohi. Neist üle minnes peab ta seda ise märkama ja jälje uuesti üles otsima. Ka siin ei tohi koerale midagi öelda ega teda ka rihmaga takistada. Vajadusel võib koera lihtsalt lahti lasta. Ise tuleb paigal seista, et ei rikutaks jälge ära. Seni, kuni ta jälge otsib, tuleb seda rahus teha lasta. Kui koer leiab jälje uuesti üles, võtta rihm kätte ja minna järele. Kui ta aga läheb jäljelt minema, pole ta tegelikult midagi õppinud. Kui koer otsimise lõpetab, viia ta kas üldse jäljelt minema ja toitu enne järgmist jälge mitte anda või üritada jälg kusagilt mujalt uuesti üles võtta. Vastutuult hakata jälge tegema siis, kui koer on võimeline ajama ilma toiduta jälge.

Koer peab jälge ajama innukalt ja seda innukust peab jätkuma ka jälje lõpus. Sedamööda, kuidas koera innukus jälitamisel kasvab, võib jälge pisitasa pikendada. Liiga lühikeste jälgede korral jääb koer instinktiseisundisse ja õppimisprotsess poolikuks. Kui koer jäljel

tormab, ei tohi talle järele joosta, kuna seepeale tõstab ta tempot veelgi ja jookseb kergesti nurkadest üle. Üldiselt määrab koerajuht jäljel liikumise kiiruse.

Koer peab ajama lõpuni selle jälje, mille ta alguses üles võtab ega tohi üle minna valedele jälgedele. Selleks peab ta ajama jälge inimese lõhna järgi ja olema suuteline jälitama ka kõval pinnasel. Seetõttu on oluline algusest peale õpetada koerale, et jälg kulgeb vahelduval maastikul ning võib olla erineva vanusega. Mida kiiremini see selgeks saab, seda parem. Ühelt pinnaselt teisele üleminekukohad peab koer lahendama ilma toiduta. Alles seejärel saab ta preemiaks toitu. Toidutükid asetada jäljele 1-2 m kaugusele raskest kohast. Nende leidmine aitab õpitud kinnistada. Üleminekukohtades tuleb anda koerale aega. Seal võib ta ka lamama panna ja lasta rahulikult uue pinnasega tutvuda. Jälje lõhnapiilt muutub siin täielikult. Ainus ühine komponent mõlemal pool piiri on inimese lõhn. Kui koer sellest aru saab, ei valmista muutuv pinnas talle enam probleeme. Rasketes kohtades (nt teele pööretel) võib jäljetegija laskuda ka neljakäpakile, et peopesadest jäljele tugevam inimese lõhn jääks, samuti võib jälje teha sokis või paljajalu käies. Selline rõhutatud jälje kasutamine aitab tõsta koera enesekindlust. Kui koer on suuteline jälitama ka teedel, on ta omandanud jälje ajamise õiged alused.

Kui koer on jälje algkoolituse täielikult omandanud, hakatakse tegema võõrast jälge, mis alguses märgitakse. Märkimine on vajalik koera lugemiseks ja kontrollimiseks. Samas tuleb seda kasutada võimalikult vähe (mitte üle viie korra). Mida rohkem märgitud jälge aetakse, seda rohkem tuleb hiljem ette ebaõnnestumisi. Kui juht teab, kust jälg läheb, juhib ta märkamatu koera. Koer oskab väga hästi kehakeelt lugeda.

Märgitud jälgedelt märkimata jälgedele üle minnes teha koerale kõigepealt üks lihtne märkimata jälg koos ühe korraliku nurgaga. Jälje ajamisel peab koer meile selgelt näitama, kus ta jälje ära kaotab, kus seda otsib ja kus uuesti üles leiab. Kui harjutus ei õnnestu, tuleb jätkata märgitud jälgede ajamist.

Koera iseseisvuse kontrollimiseks jälje ajamisel võib teha ka järgmise katse. Koer lasta lahtiselt jälge ajama. Lasta tal minna mööda jälge, kalduda ise pisut kõrvale ning vaadata, millal koer seda märkab ja kuidas reageerib. Mida kaugemale saab juht sel viisil koerast eemalduda, seda parem. Kui koer märkab juhi eemaldumist kiiresti ja jätkab näiliselt jälje

ajamist juhi ees, pole ta antud ülesandest üldse aru saanud ja usaldab rohkem juhti kui oma nina. Kui koer jätkab jälitamist mööda jälge, mingil hetkel aga avastab, et juht ei järgne talle, sellest segadusse satub ja justkui üritab juhti jäljele tagasi kutsuda, töötab ta õigesti.

Kui koer on õppinud ajama märkimata jälge, siis muud ei tasugi enam teha. Jäljel püsimise saab siis kindlaks teha juba esemete leidmise järgi. Kui tuleb tagasilööke, minna uuesti üle märgitud või oma jäljele, et teha kindlaks, kus koer eksib. Kui see selge, saab minna õpetamise ja vigade parandamise juurde.

Kui nurkades tekib küsimus, kas tegemist on ikka nurga või hoopis ristuva jäljega, võib seda kontrollida, kutsudes koera enda juurde ja proovides kõigis suundades, kas ta leiab veel mingi jälje või mitte. Kui koer leiab jälje ainult ühes suunas, on täiesti kindel, et tegemist on õige jälje ja nurgaga.

Valejälgede õpetamist tuleks alustada nii, et õigeks jäljeks teha oma jälg ja valejäljeks võõras jälg. Võõras jälg peab olema vanem. Esimesel korral võiks jäljeskeem näha välja järgmine:

Koer võib jälgede ristumiskohale reageerida, kuid peab siiski otsustama õige jälje kasuks. Kui ta läheb valele jäljele, peab järgnema karistus. See peab järgnema ka siis, kui koer läheb õige jälje pealt metslooma jälge ajama. Sellise probleemi lahendamiseks tuleb teha märgitud jälg maa-alale, kus leidub rohkelt metsloomade jälgi. Kui koer läheb mõnele neist üle, tuleb talle selgelt näidata, et nii ei tohi. Sundi ei tohi anda jäljerihmast, vaid selleks panna koerale eraldi kaelarihm (näiteks ogad) koos teise rihmaga, et koeras ei tekitataks konflikti. Põhimõtteliselt võib aga öelda, et kui algkoolitus on hea, siis valejälgedega probleemi ei teki.

Jäljekoolitus peab olema süstemaatiline ja kulgema kergematelt asjadelt raskematele. Koerale tuleb teha palju lühikesi ja lihtsaid jälgi, mis garanteeriksid õnnestumise. Pikki jälgi on mõttekas teha ainult selleks, et kontrollida, kas ja kuidas koer neid ajada suudab. Jälje raskus ei sõltu tegelikult niivõrd ajast ja pikkusest. Lihvida tuleb just neid asju, milles esineb probleeme. Kui koer ei võta läbi nurki või ei võta jälge üles, tuleb teha palju lühikesi ja värskeid jälgi, millel on palju nurki. Kui koera motiveeritus on väike, siis anda

talle paar päeva ainult vett, et näljatunne suureneks jne. Iga jälje tegemisel tuleb mõelda, mida koerale sellel korral õpetada soovitakse.

Üheks viimaseks jäljekoolituse etapiks on esemete näitamise õpetamine. Tähelepanu tuleb pöörata sellele, et esemed, mis jäljele pannakse, oleksid kindlasti jäljetegija omad. Kui eseme küljes olev lõhn ei vasta jäljetegija lõhnale ja me sunnime koera seda näitama, tekitame temas põhjendamatu konflikti ning lõpuks võib koer hakata näitama suvalist prahti nii jäljel kui selle kõrval. Samuti õpetame koerale, et inimese lõhn pole oluline ja koer võib hakata jälitama aluspinnase lõhna järgi. Seega peavad esemed olema enne jäljele panekut olnud mitu tundi jäljetegija taskus. Korralikult lõhnastatuna on nad koerale innustuseks ja kinnituseks, et aetakse ikka õiget lõhna. Esemete õpetamisel tuleb koerale esemetel lamamise ajal rahu ja puhkust anda. Seal võib anda ka juua. Esemete näitamine peab kujunema koera jaoks meeldivaks tegevuseks.

Koerale võib õpetada ka õige jälje valik. Kui koer oskab juba juhile kuuluvat jälge ajada, lastakse tal alguses nuusutada mingit juhile kuuluvat eset (nt sokk või kinnas) ja minnakse siis jälge ajama. Kui põhimõte on koerale selge, võib sama asja proovida ka võõra jäljega. Edasi võib proovida õige jälje valikut. Selleks tehakse erinevate inimeste poolt kaks paralleelset jälge (nt alguses üks oma teine võõras jälg). Koerale antakse nuusutada viimasele jäljetegijale kuuluvat eset (kogenematu koer õpib jälitusel jäljepildi selgeks umbes 200 meetriga, kogenud koer 25-50 meetriga. Enne jälitust eseme nuusutada andmine kiirendab seda protsessi. Sama efekti annab see, kui me paneme koera jälje algusesse lamama. Seetõttu on kasulik põllujälje võistlustel koer mõni minut enne soorituse algust jäljetegija jäljele lamama panna, et tal seal õige jäljepilt mällu kinnistuks.) Seejärel lastakse ta jälge üles võtma. Kui koer valib õige jälje, on ta asjast õigesti aru saanud. Kui ta üritab valet jälge ajama minna, siis lihtsalt juhatakse ta rahulikult õigele jäljele. Keelata ja karistada sellisel puhul ei tohi, sest jälje on ta ikkagi avastanud. Selliseid harjutusi on hea teha suhteliselt kõval pinnasel.

Edaspidi võib harjutust korrata ka kolme jäljega. Kui koer siin ei eksi, ei eksi ta ka ristuvate valejälgede korral.

Kui ka see etapp on selge, võib koerale õpetada inimese valikut. Alguses võib kasutada sarnaseid harjutusi, mida eelmises etapiski, ainult viimase jälje lõppu jätta kõik jäljetegijad kõrvuti seisma. Suure tõenäosusega valib koer kohe õige inimese nende seast välja, kes temaga seejärel kõvasti mängib. Kui aga koer läheb vale inimese juurde, siis ei tohi too temast välja teha, vaid tuleb oodata, kuni koer lõpuks õige inimeseni jõuab. Siis algab suur pidu ja pillerkaar.

Kümne aastaga oli soomlaste jäljekoolitus teinud kannapöörde. Materjale võrreldes on näha suuri vastuolusid. Esimeste jälgede ülesehitus, toidu kasutamine jäljel, koolituse intensiivsus ja paljuski muud on kardinaalselt erinevad. Kuid uued võtted andsid lahenduse enamesinenud probleemidele piirivalve jäljekoerte koolituses. Koerad on nüüd jälje ajamisest rohkem huvitatud kui jälje lõppu jõudmisest, seetõttu ei sega ümbruskonnas olevad inimesed enam koeri jälje ajamise ajal. Jäljeajamise tempo on langenud, pigem on see nüüd liialt aeglane, kuid koerad ei eksi selle tõttu enam nii palju. Koerte stressitase on madalam, seetõttu on nad rohkem kontsentreeritud tegevusele ja seetõttu suudavad ajada jälge erinevatel pinnastel, mis varem oli probleemiks. Sellest tulenevalt on ka koerte võimekus jälge leida distantsiliselt kasvanud. Meetod ise on koerajuhile kasutamiseks raskem, kuna nõuab paljude erinevate faktorite jälgimist, kuid saavutatav kasu on ka suurem. Metoodika nõrkus seisneb motivatsiooni tekitamisel läbi toidu. Koolituse käigus on esinenud koeri, kes näljatunde tekkimisel muutuvad passiiveteks. Selliste koerte puhul antud meetod ei ole kasutatav.

5. KATSED JA VÕISTLUSED

Koerajuhi ja koera tulemuslikkuse hindamiseks oli vaja luua süsteem, mis oleks andnud ülevaate teenistuskoerte tasemest. Samas oli vaja käivitada motivatsioonisüsteem, mis tagaks koerajuhtide pideva erialase arengu. Ideid saadi põhjanaabritelt, soomlastelt, kus juba pikemat aega eksisteeris kolmeastmeline teenistuskoerte hindamise süsteem. Esimene katse seda süsteemi juurutada tehti juba 1995 aasta alguses, kus Neeme PKK-s koostati „Teenistuskoerte kasutamise juhendi projekt.” kus :

4. Koerjuhi lisatasu ja tööaeg

Koerajuhtidele võidakse maksta vastava töölepingu kohaselt kvalifikatsiooni taseme eest lisatasu.

- Algklass   -15 % töötasust
- Põhiklass   -30 %töötasust
- Tšempioniklass   -45 % töötasust

1995. aasta „Neeme Teenistuskoerte Kooli aastakoolituse planeerimise juhend” –s oli katsete korraldamine planeeritud juba sama aasta suvel. Reaalselt jõuti katsete korraldamiseni alles aasta hiljem. Kuid kuna „Teenistuskoerte kasutamise juhend” jäi kinnitamata ja selle tõttu lisatasusid ei makstud, siis 1997. aasta suvel toimunud katsed jäid selle perioodi viimasteks. Katsete hindamislehed ei ole säilinud.

Alles 1998 aasta aprillis kinnitati „Piirivalvekoerte kvalifikatsiooni-katsete määrus.”(piirivalveamet 05.05.1999.a. käskkiri nr. 108). Piirivalveameti 05.05.2000 käskkiri nr 99 „Piirivalve palgajuhendi kinnitamine” andis aluse lisatasude maksmiseks, katsete tulemuste alusel. Sama aasta suvest hakati korraldama katseid.

Katete eesmärgiks seati:

- Saada ülevaade teenstuskoerte koolitustasemest ja töövõimest
- Populariseerida koerajuhi töö tähtsust
- Hinnata teenistuskoera sobivust tööks piirivalves ning samas hinnata koera füüsilist ja tervislikku seisundit

- Valida teenistuskoeeri aretuseks
- Hinnata koerajuhi tööoskusi
- Omistada teenistuskoeerale kvalifikatsiooni-klass

Katsed jagunesid raskusastmele vastavalt alg-, põhi- ja tšempioniklassi katseteks.

Katsete käigus hinnati: 1) kuulekust, 2) maastikukatset, 3) põllujälge, 4) metsajälge.

Kuulekuse katses lähtuti algklassis kuulekuskoolituse 1 astme reeglitest (10 harjutust), põhiklassis IPO 1 astme B osareeglitest (8 harjutust) ja tšempioniklassi IPO 2 astme B osa (8 harjutust) reeglitest.

Maastikukatse reeglid olid, algklassis, hõredas metsas, maa-ala suuruseks oli 25 X 50 meetrit ja otsima pidi 3 eset, mis visati maastikule 10 minutit enne otsimise algust. Põhiklassis, tihedas metsas, oli maa-ala suuruseks 25 X 50 meetrit millele oli visatud 4 eset 2 tundi enne otsimise algust. Tšempioniklassis, käidaval maastikul, suuruses 50 X 75 meetrit oli visatud 4 ja peidetud 2 eset 6 tundi enne otsimise algust.

Põllujäljekatsel lähtuti algklassis IPO 1 astme A osa , põhiklassis IPO 2 astme A osa ja tšempioniklassis IPO 3 astme A osa reeglitest.

Metsajäljekatse reeglite alustel algklassis, pidi koer ajama jälge pikkusega 2 m ja vanusega 1 tund, millel oli kaks eset. Põhiklassis 3. km pikkust ja 5 tunni vanust, 5 esemega jälge millel oli neli 90 kraadist nurka. Tšempioniklassis 5 km pikkust ja 8 tunni vanust, 8 esemega jälge, millel oli kolm 90 kraadist ja üks 45 kraadine nurk.

Väljaarvatud algklassis kuulekus, millele hindamise maksimumiks oli 140 punkti, hinnati kõiki alasid 100 punkti skaalas. Positiivne tulemus algas 70 punktist. Aasta hiljem langetati kuulekuse miinimumi 10 punkti võrra. Katse oli mittesooritatud, kui ühes osakatses saadi alla rahuldava määra punkte. Katsetest pidid osa võtma kõik teenistuskoeerad vähemalt ühe korra, jooksva aasta jooksul. Vanemad kui 8 aastased koerad katsetest osa võtma ei pidanud. Katseid korraldati Neeme PKK-s ja hindas kolmeliikmeline komisjon.(piirivalveamet 05.05.1999.a. käskkiri nr. 108) Sellisel kujul korraldati katseid kuni 2006. aastani.

Iga aasta, suurele hulgale jäljekoertele katsete korraldamine hakkas takistama Neeme Piirivalvekoerte Kooli põhitegevust. Piirivalveameti 16.05.2006. aasta käskkirjaga nr 204 kinnitati uus „Piirivalve teenistuskoerte kasutamise ja hooldamise juhend.“. Juhendist lähtuvalt pidid katsetel osalema koerad vanuses 2, 3, 5, ja 7 aastasel., muus osas katsete ülesehitus ei muutunud.

Kvalifikatsioonikatsetel on teenistuskoerte objektiivsed taseme näitajad. Ühesugustel alustel katsete korraldamine ja hindamine tagavad selle. 2000.-2007. aastani korraldatud katsed ja nendel saadud tulemused annavad ülevaate piirivalve jäljekoerte võimekusest.

Tabel 2. Jäljekoerte kvalifikatsioonikatsete tulemused.

Aasta	Koerajuhte	Jäljekoerajuhte	Algklass	Põhiklass	Tšempioniklass
2000	51	40	26	3	1
2001	50	40	14	17	1
2002	51	41	9	14	2
2003	56	39	11	17	5
2004	45	37	11	6	8
2005	50	31	8	12	2
2006	50	32	5	9	3
2007	49	31	7	5	4

Allikas: kvalifikatsiooni katsete tulemuste tabelid aastatest 2000-2007.

Tabelis on kajastatud ainult katse sooritanud jäljekoerte arv, vastavalt saavutatud klassile. Tabelis ei ole kajastatud jäljekoerad, kes katset positiivselt ei sooritanud, kuid kellele omistati klass eritingimustel:

- 1) olemasoleva klassi katse mittesooritamisel langeb teenistuskoer ühe klassi võrra allapoole;
- 2) kõrgema klassi katse mittesooritamisel jääb teenistuskoerale olemasolev klass (piirivalveamet 05.05.1999. a. käskkiri nr. 108).

Algklassi katse näitab koeral teenistuses minimaalsete omaduste olemasolu. Tavaliselt on algklassi koera puhul tegemist noorkoeraga, kes ei ole oma koolituse arengus veel jõudnud soovitud keskmisele tasemele, või vanema koeraga kelle iseloomus või koolituses on vigu, mis ei võimalda kõrgemat taset saavutada. Selliseid koeri ei saa pidada töökindlateks. Teenistukoera tõestatud töökindluse tase algab põhiklassist.

Tabelis kajastuvatest andmetest võib järeldada, et põhi- või kõrgema klassi sooritasid, kõigist katsetel tulemusel saanud koertest:

- 2000. aastal 13% ;
- 2001. aastal 56% ;
- 2002. aastal 64% ;
- 2003. aastal 67% ;
- 2004. aastal 56% ;
- 2005. aastal 63% ;
- 2006. aastal 70% ;
- 2007. aastal 56% .

2000. aasta madal protsent on seletatav katsete läbiviimise uudsuse ja jäljekoerte taseme mittevastamisega keskmiseks seatud nõuetele. 2004. aasta tasemelangust võib seletada motivatsioonifaktoritega piirivalves, mille tagajärjel lahkus teenistusest 9 koerajuhti. 2007. aastal põhjustas languse jäljekatsete korraldamisega Muraste lähistes metsades, mis ei olnud nii kerged koertele, kui seda Neeme männimetsad.

Kvalifikatsioonikatsete korraldamine on mõjutanud jäljekoerte taset piirivalves. Läbi katsetel nõutavate alade on võimalik mõjutada koerajuhtide koolitustegevust. Sellest lähtuvalt 2007. aastal alustati uute nõuete väljatöötamist. Põhjuse selleks andis tõdemus, et vanad katsed oli liialt tsiviil koeraspordi kesksed ja ei arendanud piisaval määral teenistuses vajalikke oskusi. Kolme eri taseme katsete korraldamine nõudis palju ressursi ja katsete ülesehitus ei soodustanud noorkoeri vanusele vastavalt koolitama. Tšempionklassi tasemele jõudmine kahe aastase koeraga on raske, samas algklassi nõuded on kergelt saavutatavad. Koer, kas koolitati üle või koolitati liialt vähe, võimaliku potentsiaali arvestades.

Piirivalveameti 31. jaanuari 2008. aasta käskkirjaga nr 28 kinnitati uutal aluste põhinev „Piirivalve teenistukoerte kvalifikatsioonikatsete kord.” Kehtima jäi kohustus osaleda

katsetel teenistuskoertega vanuses 2, 3, 5 ja 7 aastat. Kolme erineva katse asemel korraldatakse ühevanustele koertele ühesugune katse. Katse käigus saadud punktide arv määrab ära, mis klassi koer saavutab. Katsete raskusaste suureneb hoopis koera vanuse kasvuga. Ennem katsetele pääsemist peavad kõik teenistuskoerad, enne teise eluaasta täitumist, läbima iseloomustesti. Vanemad kui 9 aastased koerad, keda soovitakse teenistuses kasutada, on kohustatud katsetest osa võtma.

Selline katsete ülesehitus :

- iseloomustest prakeeriks teenistusse mittesobivad isendid;
- katseid on kergem korraldada
- katsete vanuserühmades on arvestatud koera ealise arenguga;
- katsed annavad võimaluse ka noore koeraga saavutada tšempionklassi;
- soodustab vanade koerte, kes ei vasta esitatud nõuetele, teenistusest maha kandmist;
- populariseerib teenistuses vajalike oskusi.

Lisaks katsetele, saab ka kutsemeisterlikkuse võistluse korraldamise abil piirivalvekoerte koolitussuundi mõjutada ja taset tõsta. Piirivalves on alates 1995. aastast koerajuhtidele võistlusi korraldatud. Võistluste eesmärgiks vastavalt 1995. aasta „Riigi piirivalve koerajuhtide I meistrivõistluste juhendi projekt” - le oli:

1. eesmärk ja ülesanded:

- populariseerida teenistuskoerte kasutamist;
- tõsta koerajuhtide ja teenistuskoerte väljaõpe taset;
- luua võistlustraditsioon;
- selgitada parimad koerajuhid ja koerad.

Võistlusalad on olnud siiani samad, mida nõutakse jäljekoertelt katsetel : 1) kuulekus, 2) põllujalg, 3) metsajalg ja 4) maastikuotsimine. 1995.-1997.aastani oli võistluse üheks alaks ka kaitsekatse. See on ainuke märk piirivalvekoerte koolituse ajaloost, et kaitsekoolitusega piirivalves tegeleti ja et sellel oli ka tulemit. Kokku on toimunud 13 võistlust, millest 9 on olnud lahtised. Lisaks piirivalvuritele on võistlustest osa võtnud politseinikud ja vanglaametnikud. Välisvõistkondadest on esinduse saatnud Soome, Läti ja Leedu piirivalve. Võisteldi nii individuaalses kui ka meeskondlikus arvestuses. Suurim võistlus korraldati 2001. aastal Neemel, kus võistles 26 koerajuhti. Lahtistel võistlustel ei ole

piirivalve jäljekoerad suutnud püsida samal tasemel kui välisriikide esindajad (vt Tabel 1, Tabel 2). Soome piirivalve koeramaterjal oli parem kui Eestis kasutatav. See väljendus võisteldavate alade kõikide soorituste stabiilsuses. Piirivalve jäljekoerad suutsid konkureerida jäljekatsetel, kuid kuulekuses ja maastikuotsimises, kus oli vaja kõrget saagiinstinkti ja energiataset, jäid tulemused konkurentsisis püsimiseks madalaks. See ajendas korraldama välispaaritusi ja hankima kutsikaid välismaalt.

Tabel 3. Võistluste meeskondlik arvestus.

Aasta	Võitja	Piirivalve arvestus
1995	*	Ida-Viru Piirivalvepiirkond
1996	Ida-Viru Piirivalvepiirkond	Ida-Viru Piirivalvepiirkond
1997	Soome piirivalve	Valga Piirivalvepiirkond
1998	Soome piirivalve	Kagu Piirivalvepiirkond
1999	Soome piirivalve	Valga Piirivalvepiirkond
2000	Soome piirivalve	Pärnu Piirivalvepiirkond
2001	Soome piirivalve	Pärnu Piirivalvepiirkond
2002	Leedu piirivalve	Valga Piirivalvepiirkond
2003	Soome piirivalve	Pärnu piirivalvepiirkond
2004	Soome piirivalve	Valga Piirivalvepiirkond
2005	*	Kirde Piirivalvepiirkond
2006	*	Kagu Piirivalvepiirkond
2007	*	Kagu Piirivalvepiirkond

*-kinnised võistlused

Allikas: võistlusprotokollid 1995-1997

Tabel 4. Võistluste individuaal arvestus.

Aasta	Võitja	Punktid	Piirivalve arvestus	Punktid
1995			R.Radala	391
1996*	A.Gluhhov	230	M.Rebane	185
1997	M.Tiainen	455	H.Aher	352
1998	T.Leino	367	M.Rebane	361

1999	A.Moilanen	370,5	M.Rebane	349
2000	T.Korva	389	M.Rebane	324
2001	H.Happonen	400,3	S.Visnap	303
2002	V.Dumliauskas	362,1	P.Tamberg	294
2003	J.Luukanen	373	E.Kagur	299
2004	V.Dumbliauskas	349	U.Vogt	326
2005			A.Tannebaum	307,5
2006			J.Klement	277
2007*			A.Tannebaum	214

*-maastikuotsimise katsed ei korraldatud

Allikas: võistlusprotokollid 1995-1997

Välisvõistlejatega korraldatavad võistlused aitavad luua kontakte Soome piirivalve koerategevuse eest vastutavate inimestega. Selle tagajärjel on korraldatud Soomes piirivalve koerajuhtidele mitmeid koolitusi ja seminare.

KOKKUVÕTE

Esimesed katsed piirivalvel koeri koolitada toimusid Kuressaare Õppekeskuses 1992. aastal. Peale Neeme Piirivalvekoerte Kooli reorganiseerimist on see delegeeritud Sisekaitseakadeemia Teenistuskoolituskeskusele, kus toimub ka politseikoerte koolitus. Senini lahus olnud politsei ja piirivalve koerte koolitus on liidetud ja osapooltel on mida üksteise kogemustest õppida. Piirivalves on paljud koeravaldkonda küsimused teisiti lahendatud kui meie partneril ja see tekitab õigustatult küsimusi. Piirivalve jäljekoerte ja politsei patrullkoerte koolitus saab toimuma ühistel alustel, seega on vaja analüüsida, kuidas on jäljekoerad piirivalves kujunenud ja mis on selle põhjusteks.

Töö käigus selgus, et 1990-ndate aastate alguses alustas piirivalve aktiivset koerte aretustegevust. Selle ajajärgul, oli see kiire võimalus hankida suurel hulgal koeri ja ilmselt parem alternatiiv kui nende ostmisele kasvatajate käest. Kuid aretustegevus eeldab soovitud tööomadustega isendite olemasolu. Just selles seisnes kennel Piirikoer nõrkus. Paaritati koeri kellel esines iseloomuomadusi, mis ei olnud teenistuskoele parimad. Lisaks ei osutunud aretustegevus odavamaks kui koerte ostmine. Vea mõistmine võttis aastaid aega, kuid tehtud otsus on õigustatud. Teenistuskoeeri piirivalvele on kasulik hankida ostmise teel. Oma negatiivse rolli ebaedus, mängis teenistuskoeerana kasutuse leidnud saksa lambakoera aretussuundumused maailmas. Tõug on oluliselt muutunud viimase 20 aasta jooksul ja paljud saksa lambakoerad ei vasta ootustele. Teenistusse sobilikke isendeid tuleb tänapäeval otsida eelkõige tööliini esindajate hulgast. Kuid ilmselt jääb saksa lambakoer piirivalves jäljekoerana valdavaks tõuks, kui teenistuse iseloom ei muutu.

Põhikursuste ja täiendkursuste ülesehitus on muutunud mitmeid kordi ja selleks on omad põhjused. Otsus, loovutada piirivalves sündinud kutsikad tulevasele koerajuhile alles põhikursusele saabudes, kui koer oli juba viie kuune, vähendas koerakoolituse õnnestumise tõenäosust. Koeraarengu loomulike etappide arvestamine koolituse korraldamisel, on tähtis, kui soovitakse saada head tulemust. 2004-l aastal põhikursuse ülesehitusse viidud muutused on just neid arvestanud ja varem esinenud koerte käitumisprobleemid on nüüdseks kadunud.

Põhi ja täiendkursustel õpetatavate ainete maht ja hulk on olnud viimased neli aastat ühel tasemel. Kuid piirivalve teenistus, eriti lõunapiiril on muutunud. Õpetatavad ained peavad aitama koerajuhil oma teenistusülesandeid, uues olukorras, paremini lahendada. Tagasi peab tulema selline aine nagu kaitsekoolitus. Politseiga sarnaste ülesannete täitmine võib varasemalt kergemini viia konfliktideni teenistusülesannete täitmisel. Uued hangitud koerad omavad potentsiaali selles valdkonnas ja seda tuleb neile ka koolitada. Jäljekoolituses tuleb suurendada rõhku koolituse parandamiseks tegutsemaks asustatud kohtades. Kõval pinnasel (teed) jälje ajamise oskus on muutunud situatsioonis vajalik. Kaitse ja jäljekoolituses uue, taseme saavutamiseks, peab alla kolme aasta vanuseid koeri suunama rohkem kui kord aastas täiendkursustele.

Jäljekoolitusmetoodika on muutunud ja lahendanud paljud esinenud probleemid. Kuid maailmas toimuvad pidevad muutused, mis tõhustavad jäljekoolitust veelgi. Soome piirivalve jäljekoerte koolitus on suutnud muutustega kiiremini kaasa minna kui seda meie. Eesti piirivalve olnud mahajäänud rollis. Põhjuseks liialt vähene omade erialakoolitajate harimine välisriikides. Mõneti on see olukord paranenud. Koolitajad on aktiivsemalt hakanud osa võtma tsiviilis korraldatud seminaridest nii kodu- kui ka välismaal. Kuid sellest ei piisa, tuleb teha suuremat koostööd Soome politsei ja piirivalvega kui me soovime areneda ka spetsiifilises, ainult teenistukoeri puudutavates, koolitusküsimustes.

Kvalifikatsioonikatsed kui motivatsioonifaktor on avaldanud mõju. Juba aasta peale katsetel saadud klassile rahalise katte andmise, suutsid rohkem kui pooled koerajuhid ületada algklassi taseme. Tasustamise süsteem peab säilima kui soovitakse koerajuhte motiveerida teenistukoerte taset tõsta. Piirivalvel on võimalik mõjutada koerajuhte, uusi oskusi või erialasid koolitama oma koertele, läbi katsete ülesehituse. Katsete ülesehitus peab muutuma kui teenistus piiril muutub, muidu on katetel nõutav liialt tehisk (spordi või koolikeskne) ja elu mitte arvestav. Hetkel kehtivad nõude on välja töötatud Sisekaitseakadeemia Teenistukoerte Koolituskeskuses, kuid Piirivalveamet kui tellija peab ka oma panust suurendama. Võistlus on mõneti sarnane roll kanda. Läbi võistluste on võimalik selgitada, esile tuua ja sellega motiveerida parimaid koerajuhte. Samas on võimalik testida piirivalve parimate koerte võimekust. Korraldades lahtisi võistlusi on võimalik saada võrdluspilti välisriikide esindajatega. 1996.-2004. aasta võistluste võitjate nimistu näitas väga selgelt piirivalve jäljekoerte puudusi. Seda traditsiooni tuleb jätkata kuigi korraldajat, Neeme Piirivalvekoerte Kooli enam ei eksisteeri

SUMMARY

This diploma work dealt by Estonian border guard tracing dog's development and analysis results of this. The goal was to see, how the different factors influenced development of tracing dogs. For this reason the author explored several questions. Which breed is most common and how do we provide them. How the dog handler's education and training was buildup and how it impacted results. How the training methods developed and how the trials and competitions influenced level of border guard tracing dog's level.

By analyzing all components became clear that not all decision what influenced tracing dog development are not justified. Most common way to provide dogs for service was breeding border guard dogs in Neeme Border Guard Dogs School. It was suitable option on in beginning of 1990 but it not paid off in long terms. Border guard did not had good enough breeding material and it did was not even cheaper. Now we have understanding that buying dogs is more sensible. Education of dog handlers changed several times. Now we have system what support natural development puppies and dogs to get better results. Tracing training methods changed too. In early days border guard dogs had several training issues what seemed unsolvable. Now, with new methods, we got answers. But it took too long. Border guard must be more open to outside world, to be on the same level with our partners. Trials are important part of motivational system of border guard dog handlers. It must remain in this way. It is possible use trials for giving directions in training for dog handlers. Also it provide good feedback how the dogs level is about.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Materjalid

1. Adlercreutz, J. Adlercreutz, C.-J. 1996. Maailma koerad. Tallinn: Sinisukk
2. Essenson, A. 1985. Koer. Tallinn: kirjastus Valgus
3. Lauter, T. 2001. Neeme Piirivalvekoerte Kooli arengusuunad aastatel 2002 – 2004, [Lõputöö]. Tallinn
4. Lauter, T. 2004. Piirivalve teenistuskoerte tegevus seisuga 2004 .[loengukonspekt] Neeme: Neeme Piirivalvekoerte Kool
5. Rajavartiolaitoksen koiratoimintaohje 1992 Helsinki
6. Sagur, Õ-M. 2002. Koerajuhtide põhikursuse loengukonspekt.[loengukonspekt] Neeme: Neeme Piirivalvekoerte Kool
7. Tikkanen, A. 2008 Kaitsekoolitus .[loengukonspekt] Muraste: Sisekaitseakadeemia
8. Pajusoo, J. 2004 Piirivalve teenistuskoerte hankimine 2004.[loengukonspekt] Neeme: Neeme Piirivalvekoerte Kool

Muud õigusaktid

1. Koerajuhtide põhikursuse lõpetamine. Piirivalveameti 16. juuni 1994. a käskkiri 503-P
2. Piirivalvekoerte kvalifikatsioonikatsete määrus. Piirivalveameti 05.05.1999.a. käskkiri nr. 108

Internetimaterjalid

1. aretuse erinõuded. <http://www.saksalambakoer.ee/aretus/aretusnouded> 10.04.2008)
2. kennelliidu registri otsing. <http://register.kennelliit.ee/reg/index.php> 08.04.2008
3. saksa lambakoer. http://et.wikipedia.org/wiki/Saksa_lambakoer 20.04.2008